

УДК 81'25'38:791.224(043.3)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-1-28>

ІСТОРИЧНИЙ ХУДОЖНІЙ ФІЛЬМ: ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ

Павлик Володимир Іванович,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

kpavlyk@gmx.de

orcid.org/0000-0003-0894-7808

У статті розглядаються проблеми перекладу історичного художнього фільму як жанру кінотексту. Вивчення його екстралінгвальних чинників, які є елементами комунікативно-прагматичного аспекту, вплинули на дослідження нових категорій та інтерпретації тексту. Це відбувається на стику мистецтвознавства, яке займається кінематографом, і лінгвістики, що досліджує нові типи тексту. Мова йде про нові типи текстових утворень, які мають складну структуру, а їх інтерпретація лише з погляду лінгвістики неможлива. Це – синтез мовознавства, літературознавства та мистецтвознавства. У дослідженні визначається екстралінгвальний фактор тексту історичного фільму. Історичний художній фільм – це різновид фільмів, у якому зображені певні історичні епохи та особистості минулого. Найчастіше предметом такого фільму стають драматичні й доле-носні події в житті певних країн і суспільств. Під час перекладу історичного художнього фільму автор перекладу найперше стикається з поняттям стилістичної тональності, яка, на відміну від фонетичної, уособлює концентрат експресивних засобів тексту, що застосовує автор у мовленнєвій діяльності з метою відображення сутності предмета викладу й особистого ставлення до нього. У випадку історичного фільму мова йде про стилістичну драматично-епічну тональність. Складниками драматично-епічної тональності є трагічна та патетична стилістичні тональності. Перелік емоційних явищ, що знаходять відбиток в основній стилістичній драматично-епічній тональності, можна доповнити афектами, настроями, стресом, фрустрацією, які відображають ситуативне ставлення індивіда до якоїсь події, а також можуть бути проявами емоційних явищ третього рівня: почуттів комічного, іронії, трагічного й піднесеного. Експресивність кінотексту історичного фільму пов'язана з відкритою оцінкою та втілюється за допомогою лексичних емотивів, у яких актуалізується експресивність. Вона міститься в лексичному значенні одиниць, закріплена в семантичній структурі слова.

У процесі перекладу історичного художнього фільму пріоритетом є донесення прагматичної концепції авторів до цільової аудиторії, яка говорить іншою мовою. Відтворення драматизму й вираження основного тексту не завжди можливо після адаптації оригінального тексту. За винятком усіх складнощів, що виникають під час передачі засобів драматично-епічної тональності історичного фільму, необхідно намагатися максимально зберегти екстралінгвістичні та мовні компоненти оригінального кінотексту.

Основним завданням для перекладача історичного фільму є виявлення виразних стилістичних засобів драматично-епічної тональності та їх адекватний переклад. Найбільш ефективними трансформаціями українського перекладу проаналізованого епізоду фільму є контекстуальна заміна, граматична заміна, трансформація структури речення, додавання й упуцнення.

Ключові слова: кінотекст, стилістична тональність, драматично-епічна тональність, лексико-стилістичні засоби, адекватність перекладу.

HISTORICAL FILM: THE PROBLEMS OF TRANSLATION

Pavlyk Volodymyr Ivanovych,

PhD (Philology), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology and Translation
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

kpavlyk@gmx.de

orcid.org/0000-0003-0894-7808

The article considers the problems of translating a historical fiction movie as a genre of film text. In the research, an extralingual factor of historical movie text is determined. A historical fiction movie is a kind of movies where certain historic periods and particularities of the past are shown. Most commonly, the subject matter of such a film is dramatic and life-changing events in the life of some countries and societies. In the course of translation of a historical fiction movie, the author of translation, first of all, faces the concept of stylistic tonality which, in contrast to the phonetic one, represents the concentration of expressive means of the text applied by the author in their speech activity with the aim to reflect the essence of the subject matter and their personal attitude to it. In the case of a historical movie, this is about stylistic

dramatic-epic tonality. The components of dramatic-epic tonality are tragic stylistic tonality and pathetic stylistic tonality. The expressiveness of a movie's cinematographic text is associated with an open evaluation and embodied by lexical emotions that express expressiveness. It is in the lexical meaning of units, fixed in the semantic structure of the word. One of the main tasks for the translator of a historical fiction movie is finding out expressive stylistic means of dramatic-epic tonality and their adequate translation.

In the process of a historical fiction movie translation, the top priority belongs to conveying authors' pragmatic concept to the target audience speaking another language. The reproduction of dramatic nature and expression of the base text are not always possible after the adaptation of the original text. Except all the difficulties arising during conveying means of dramatic-epic tonality of a historical movie, it is necessary to try to preserve extralingual and linguistic components of the original film text to the maximum extent.

The main task for the translator of a historical movie is the revelation of expressive stylistic means of dramatic-epic tonality and their adequate translation.

Key words: film text, stylistic tonality, dramatic-epic tonality, lexical-stylistic means, translation adequacy.

1. Вступ

Життя сучасної людини неможливо уявити без кіно. З технічного погляду фільм визначається як зафіксована на плівці або іншому матеріальному носії послідовність кадрів, що являють собою фотографічне або мальоване зображення та зазвичай супроводжуються звуковим рядом (промовою, музикою, шумами) (Іванова, 2001). Мистецтвознавство трактує кінофільм як сучасну скомпресовану одиницю культурного життя, що відображає традиції, уявлення, цінності, ідеї та будь-яку іншу інформацію про певну культуру. У кіномистецтві поєднуються естетичні властивості театру, літератури, образотворчого мистецтва та музики на основі властивих лише йому виражальних засобів, головні з яких – фотографічна природа кінозображення й монтаж. Протягом останніх ста років художній кінематограф стрімко перетворився на один із провідних засобів міжкультурної комунікації. У зв'язку з появою та розвитком кінематографа і зростанням його популярності виникла необхідність відтворення й адаптації фільмів для іншомовної аудиторії, яка є представником іншої культури. Зважаючи на незадовільну ситуацію стосовно вивчення іноземних мов в Україні, проблема перекладу кінотекстів і розвитку художнього кіноперекладу в нашій країні є однією з найактуальніших.

2. Кінотекст і стилістична тональність історичного художнього фільму

Початок ХХІ століття позначився пошуком нових об'єктів дослідження сучасного мовознавства, які раніше обмежувалися тільки лінгвістичним аспектом тексту. Лінгвістика потребувала змін, беручи до уваги об'єднання різних галузей наук як інструментів пізнання світу. Масове проникнення новітніх технологій у життя людини відображається не лише в її свідомості людини, а й у мовній картині світу. Нові види передачі практичної

та мистецької інформації, які зародилися ще в минулому столітті, принесли зміни не тільки на лексичному та синтаксичному мовних рівнях, а й композиційно-мовленнєвому, тобто на рівні тексту. Дослідження його екстралінгвальних чинників, які є елементами комунікативно-прагматичного аспекту, вплинули на дослідження нових категорій та інтерпретації тексту. На стику мистецтвознавства, яке займається кінематографом, і лінгвістики, що досліджує нові типи тексту, з'являється поняття «кінотекст» як нове специфічне мовне утворення. Мова йде про синтез мовознавства, літературознавства й мистецтвознавства.

У сучасному мовознавстві термін «кінотекст» розглядається як складний текст, який має як вербальну, так і невербальну структуру. Російський мовознавець М. Єфремова розглядає кінотекст у прагматичному аспекті й подає таку досить розгорнуту дефініцію терміна: «Кінотекст являє собою особливий вид тексту, який варто визначати як цільне й завершене повідомлення, виражене за допомогою вербальних (лінгвістичних, індексальних) знаків, організоване згідно із задумом колективного функціонально диференційованого автора за допомогою кінематографічних кодів, зафіксованих на матеріальному носії для подальшого аудіовізуального сприйняття глядачами» (Слышкин, 2004). Така дефініція тексту суттєво відрізняється від визначення І. Гальперіна: «Текст – це витвір мовленнєвого процесу, що відзначається завершеністю, об'єктивованим у вигляді письмового документа, літературно опрацьований відповідно до типу документа, витвір, який складається із заголовка й низки особливих одиниць (надфразових єдностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, має певну цілеспрямованість і прагматичну визначеність» (Гальперин, 2006: 67).

Історичний художній фільм – це різновид фільмів, у яких зображені певні історичні епохи й особистості минулого. Найчастіше предметом такого фільму стають драматичні та доленосні події в житті певних країн і суспільств. Разом із драмою, фільмами жаху й науковою фантастикою історичний фільм є одним із найзагальніших жанрів кінофільму.

Можна сміливо стверджувати, що саме від перекладу залежить успіх художнього фільму для іншомовної аудиторії. Практика доводить, що хороший переклад може із «середнього» фільму зробити шедевр, а неадекватний, відповідно, навіть шедевр перетворить на посередній продукт.

Під час перекладу історичного художнього фільму автор перекладу найперше стикається з поняттям стилістичної тональності, яка, на відміну від фонетичної, уособлює концентрат експресивних засобів тексту, що застосовує автор у мовленнєвій діяльності з метою відображення сутності предмета викладу й особистого ставлення до нього (Іваненко, 1999: 77). У випадку історичного фільму мова йде про стилістичну драматично-епічну тональність. Цей тип тональності зустрічається в прозових художніх творах, які за своєю жанровою специфікою тяжіють до драми. М.П. Брандес наголошує на тому, що за драматичного способу зображення емоції демонструються, а не слугують базою для висновків, показуються людські пристрасті, а не їх мотиви в такому світі, яким він є, а не в такому, яким він стає. Окрім цього, вона виділяє такі якості драматичної тональності, які є окремими тонами: імпульсивність, схвильованість, збудженість, внутрішня напруженість (Брандес, 1990: 215). Складниками драматично-епічної тональності є трагічна й патетична стилістичні тональності. На мовному рівні це проявляється в застосуванні образної лексики з емоційним компонентом і лексики з негативною емоційною оцінкою.

3. Проблеми перекладу історичного художнього фільму

Історичний фільм «Der Untergang» – це німецько-італійсько-австрійський фільмрежисера Олівера Гіршбігеля, знятий у 2004 році. У фільмі зображено останні десять днів життя Адольфа Гітлера в його берлінському бункері, а також тогочасну ситуацію в Берліні. Сценарій написано на основі мемуарів очевидців подій та історичних досліджень. У фільмі вперше в німецькій історії кіно Адольф Гітлер зображений як центральна фігура в історичному фільмі.

Експресивність кінотексту історичного фільму «Der Untergang» пов'язана з відкритою оцінкою та втілюється за допомогою лексичних емотивів, у яких актуалізується експресивність. Вона міститься в лексичному значенні одиниць, закріплена в семантичній структурі слова. Аналізуючи лексичні засоби експліцитної оцінки ми слідом за Я.В. Гнезділовою базуємося на критерії повнозначності/неповнозначності емоційно-оцінних експресивних лексичних одиниць (емотивів), під яким розуміємо наявність/відсутність денотативного компонента значення в слові (Гнезділова, 2007: 55). Група повнозначних емотивів у проаналізованому епізоді фільму представлена загальноновживаними лексемами з негативною семантикою: *ein Haufen niederträchtiger, treuloser Feiglinge; Verräter, Versager, ungeheuerlich, ungeheurer Verrat*. Лексико-семантичні стилістичні засоби представлені фігурами заміщення та сумісності. Це – фразеологізми-метафори, у яких нагявні експресивні епітети: *das Geschmeiß des deutschen Volkes; Jahre auf Militäarakademien zubringen nur um zu lernen, wie man Messer und Gabel hält; erdenklichen Widerstand in den Weg legen; mit ihrem eigenen Blut zahlen; in ihrem eigenen Blut ersaufen; Befehle in den Wind sprechen; eine Kugel in den Kopf jagen*.

Необхідно наголосити, що експресивність та емотивність кінотексту фільму найперше досягається за допомогою неймовірно емоційної блискучої акторської гри Бруно Ганса, який зіграв Гітлера. Розглянемо один із найемоційніших епізодів у фільмі, у яких Гітлер утрачає контроль і не може себе опанувати. Визначимо вживання експресивних стилістичних засобів на прикладах і способи їх перекладу:

Hitler: Das war ein Befehl! Der Angriff Steiner war ein Befehl! Wer sind Sie, dass Sie es wagen, sich meinen Befehlen zu widersetzen? So weit ist es also gekommen... Das Militär hat mich belogen! Jeder hat mich belogen, sogar die SS! Die gesamte Generalität ist nichts weiter als ein Haufen niederträchtiger, treuloser Feiglinge! Sie sind Feiglinge! Verräter! Versager! ... Die Generalität ist das Geschmeiß des deutschen Volkes! Sie ist ohne Ehre! Sie nennen sich Generale, weil Sie Jahre auf Militäarakademien zugebracht haben. Nur um zu lernen, wie man Messer und Gabel hält! Jahrelang hat das Militär meine Aktionen nur behindert! Es hat mir jeden erdenklichen Widerstand in den Weg gelegt! Ich hätte gut daran getan, vor Jahren alle höheren Offiziere liquidieren zu lassen, wie Stalin! Ich war nie auf

einer Akademie. Und doch habe ich allein, allein auf mich gestellt, ganz Europa erobert! Verräter. Von allem Anfang an bin ich nur verraten und betrogen worden! Es wurde ein ungeheurer Verrat geübt am deutschen Volke. Aber alle diese Verräter werden bezahlet. Mit ihrem eigenen Blut werden sie zahlen. Sie werden ersaufen in ihrem eigenen Blut! Meine Befehle sind in den Wind gesprochen. Es ist unmöglich, unter diesen Umständen zu führen. Es ist aus... Der Krieg ist verloren. Aber wenn Sie, meine Herren, glauben, dass ich deswegen Berlin verlasse, irren Sie sich gewaltig! Eher jage ich mir eine Kugel in den Kopf! Tun Sie, was Sie wollen.

Необхідно зазначити, що український переклад фільму загалом дуже вдалий. У наведеному емоційному епізоді ми бачимо використання різних перекладацьких трансформацій на граматичному, лексичному, фразеологічному й синтаксичному рівнях:

Гітлер: Це був наказ! (Дослівний переклад) *Я наказав Штайнеру ніти у наступ!* (Грамматична заміна, іменник – дієслово.) *Як ви смієте сперечатися з моїми наказами?* (Контекстуальна заміна лексичних одиниць і структури речення зі складнопідрядного на просте.) *Ось до чого ми дійшли.* (Грамматична заміна безособового речення на особове.) *Мої генерали брешуть мені!* (Грамматична заміна однини на множину.) *Брешуть! Навіть СС!* (Синтаксична трансформація простого поширеного речення на два еліптичні речення.) *Мої великі генерали – це лише згряя нікчемних невдячних боягузів! Боягузи! Зрадники! Некомпетентні зрадники рейху!* (Контекстуальна лексична заміна: ein Haufen (купа) – згряя, niederträchtig (підлий) – нікчемний, treulos (підступний) – невдячний. Versager (невдахи) – некомпетентні зрадники, а також додавання слова «рейху».) *Мої генерали виявилися ганьбою німецького народу!* (Упущення («gesamte»), контекстуальна заміна das Gescheiß (непотріб, набрид) – ганьба.) *У вас немає честі!* (Дослівний переклад.) *Ви називаєте себе генералами лише тому, що вивчилися в престижних академіях, де вас тільки і вчили, як правильно поводитися на банкетах.* (Контекстуальна заміна «wie man Messer und Gabel hält» – «як правильно поводитися на банкетах».) *Роками ви замилювали мені очі! Ви підлизувались і брехали мені в обличчя! Та я вас усіх... Я страчу усіх вас! Перевишаю, усе командування, як це зробив Сталін!* (Повна контекстуальна заміна в трьох реченнях.) *Я не вчився в академіях, але зміг завоювати всю Європу. Всю Європу! Один! Самотужки!* (Дослівний переклад, синтаксична трансфор-

мація простого кличного речення на три еліптичні.) *Зрадники!* (Дослівний переклад.) *Я був зраджений і обдурений із самого початку!* (Дослівний переклад.) *Це – зрада самого німецького народу!* (Грамматична заміна пасиву на актив, упущення «ungeheurer Verrat».) *Але зрадники – не сховаються... від мого гніву.* (Додавання речення.) *Вони заплачуть, заплачуть власною кров'ю! Вони всі захлинуться у власній крові!* (Дослівний переклад.) *Усі мої накази просто викинули у смітник.* (Повна контекстуальна заміна фразеологічної одиниці.) *Як я можу втримати країну, коли мене оточують зрадники?* (Повна контекстуальна заміна речення.) *Це – кінець. Війну програно.* (Дослівний переклад.) *Але якщо ви думаєте, що я втечу з Берліна, ви помиляєтесь. Краще я пуцу собі кулю в лоба, ніж залишу місто.* (Дослівний переклад, додавання.) *Ви чиніть, як знаєте.* (Дослівний переклад.)

На завершення необхідно згадати абсолютно невдалий переклад назви фільму. В українському варіанті назву фільму перекладено як «Бункер» (на жаль, повна калька з російського перекладу). Обраний варіант є жахливим звуженням тієї глобальності, драматизму й трагізму назви, обраної режисером, – «Der Untergang» (загибель, крах). Назва обмежує дію тільки на бункері Гітлера, що не відповідає фільму загалом, адже в ньому зображені й інші трагічні події в палаючому Берліні. У німецькому варіанті назви фільму відображені увесь крах і загибель не тільки Гітлера та німецької верхівки в бункері, а й усієї Німеччини у травні 1945 року.

4. Висновки

З проведеного нами дослідження випливає, що в процесі перекладу історичного художнього фільму першочерговим є донесення до цільової іншомовної аудиторії прагматичного задуму авторів. Відтворення драматизму й трагізму експресії вихідного тексту не завжди можливе після адаптації оригінального тексту. Попри всі труднощі, які виникають під час передачі засобів драматично-епічної тональності історичного фільму, необхідно намагатися максимально зберегти екстралінгвальний і лінгвістичний складники оригінального кінотексту. Найбільш ефективними трансформаціями українського перекладу проаналізованого епізоду фільму «Der Untergang» є контекстуальна заміна, граматична заміна, трансформація структури речення, додавання й упущення. Перспективи використання результатів дослідження вбачаємо в подальших пошуках можливих вирішень відтворення засобів стилістичної тональності інших жанрів кінематографу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брандес М.П. Стилистика немецкого языка. Москва : Высшая школа, 1990. 320 с.
2. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : КомКнига, 2006. 138 с.
3. Гнезділова Я.В. Емоційність та емотивність сучасного англомовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київ, 2007. 291 с.
4. Иванова Е.Б. К вопросу о языке кино. *Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности*. Волгоград : Перемена, 2001. Сб. 126. С. 151–161.
5. Иваненко С.М. Поліфонія тексту : монографія. Київ : Видавничий центр КДЛУ, 1999. 318 с.
6. Слышкин Г.Г. Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа). Москва : Водолей Publishers, 2004. 153 с.
2. Halperin Yu.R. (2006). *Tekst kak obyekt lingvisticheskogo issledovania*. [Text as an object of linguistic research]. Moscow : KomKniga, 138 p.
3. Hnezdilova Ya.V. (2007) *Emotsiinist ta emotyvnist suchasnoho anhlovnoho diskursu: strukturnyi, semantychnyi i prahmatychnyi aspekty* [Emotionality and emotiveness of contemporary English discourse: structural, semantic and pragmatic aspects]: Doctoral dissertation. Kyiv, 291 p.
4. Ivanova E.B. (2001) *K voprosu o yazyke kino. Yazykovaia lychnost: problemy kommunikativnoi deiatelnosti* [On the issue of the language of cinema / Language personality: problems of communicative activity]. Volhohrad: Peremena, 217 p.
5. Ivanenko S.M. (1999) *Polifoniia tekstu* [Polyphony of text]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr, 318 p.
6. Slyshkin H.H. (2004). *Kinotekst (opyt lingvokulturolohicheskoho analiza)* [Text of cinema (experience of linguocultural analysis)]. Moscow: Vodolei Publishers, 153 p.

REFERENCES:

1. Brandes M.P (1990). *Stilistika nemetkoho yazyka* [German stylistics]. Moscow: Vysshaja shkola, 320 p.

*Стаття надійшла до редакції 05.03.2020
The article was received March 5, 2020*